

Rembiszewska, Dorota Krystyna

Nazwy osobowe Żydów z Wysokiego Mazowieckiego w dwudziestoleciu międzywojennym

"Studia Łomżyńskie", 17, 2006, s. [51]-62

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOROTA KRYSZYNA REMBISZEWSKA (Warszawa)

Nazwy osobowe Żydów z Wysokiego Mazowieckiego w dwudziestoleciu międzywojennym

Żydzi od wieków byli mieszkańcami Podlasia. W przeszłości, w niektórych miastach i wsiach stanowili nawet większość.

Liczba ludności żydowskiej w Wysokim Mazowieckiem, miejscowości w południowo-zachodniej części województwa podlaskiego dawniej była znaczna. Jeszcze w 1909 r. 61,8 % mieszkańców miasteczka stanowili Żydzi (Maroszek 1982: 75), w 1914 r. – 59,3 % ogółu ludności. Po I wojnie światowej w tym mieście mieszkało już nieco mniej Żydów, bo około 50 % (Wincenciak 1989: 19 za: D. Godlewska 1965, Wysokie Mazowieckie w 1000-leciu, Łomża – maszynopis).

W roku 1921 w Wysokim Mazowieckiem mieszkało 3 214 osób, z czego 1 898 (według deklaracji na spisie powszechnym) stanowili Żydzi. (Jemielity 2001: 99). Drugi spis powszechny w roku 1931, także uwzględnił podział ludności według wyznania. Z danych tego spisu wynika, że w powiecie wysokomazowieckim na 89 103 mieszkańców, 9 875 to Żydzi (l. c. 100).

W II Rzeczypospolitej Wysokie Mazowieckie było siedzibą powiatu. Miejscowa ludność polska trudniła się rzemiosłem, handlem i rolnictwem. Marian Kiełczewski w swoim majątku zatrudniał niektórych jako robotników rolnych. W mieście Żydzi zajmowali się głównie handlem i rzemiosłem. Niektórzy byli nauczycielami. Już na początku dwudziestolecia międzywojennego Żydzi opanowali prawie całkowicie handel, na co Polacy zareagowali założeniem około 1920 r. konkurencyjnego Stowarzyszenia Rolniczo-Handlowego (tzw. Syndykat). Poza tym w rękach żydowskich znajdowało się przetwórstwo spożywcze z małymi przedsiębiorstwami (maślarnie, masarnie, piekarnie) (Wincenciak 1989: 16).

II wojna światowa, tak jak w całej Europie, przyniosła zagładę Żydów, w tym wysokomazowieckich. Tragiczną datą był 2 listopada 1942 r., kiedy to zgromadzonych w getcie Żydów wywieziono do obozu koncentracyjnego w Treblince (Kryński 2003: 172).

Bezpośrednio po II wojnie światowej pozostało zaledwie kilkanaście rodzin żydowskich, o czym jeszcze w roku 1946 informował w tajnych sprawozdaniach starosta wysokomazowiecki: „Teren tut. [ejszego] powiatu zamieszkuje prawie wyłącznie ludność rzymsko-kat. I kilkanaście rodzin wyznania mojżeszowego” (Kocoń 2004: 231), „problem mniejszości narodowych w dalszym ciągu nie przedstawiał żadnych trudności z uwagi na brak tychże mniejszości jako większe skupiska” (l. c. 223).

Obecnie w Wysokiem Mazowieckiem nie mieszka ani jedna osoba wyznania mojżeszowego. Jedynym świadectwem bytności Żydów jest położony na obrzeżach miasta zaniedbany, zniszczony kirkut, z pozostałościami nielicznych, prawie już nieczytelnych, macew.

Podstawę materiałową poniższego opracowania stanowią *Duplikaty aktów Stanu Cywilnego Okręgu Bożniczego Wysokie Mazowieckie o zrodzonych, zaślubionych i zmarłych* za rok 1926, za rok 1939 oraz *Duplikat Księgi urodzin wyznania mojżeszowego* za rok 1939 – z ostatnim wpisem 31 sierpnia (USC WM).

Z wymienionych aktów wybrałam nazewnictwo osób wyznania mojżeszowego, zamieszkałych w Wysokiem Mazowieckiem. W 1926 r. odnotowano 30 osób (17 płci męskiej i 13 płci żeńskiej), w 1936 – 66 osób (23 płci męskiej, 43 płci żeńskiej), w 1939 – 13 (7 płci męskiej, 6 płci żeńskiej), a więc łącznie 109. Liczba zapisanych osób nie równa się liczbie urodzin w poszczególnych latach, gdyż Żydzi często oficjalnie rejestrowali narodziny, nawet w kilka lat po przyjsciu na świat dziecka. Taki zwyczaj jednorazowego zgłaszania wszystkich dzieci w rodzinie był powszechny od połowy XIX w. Poza tym nie wszystkie osoby urodzone w Okręgu Bożniczym Wysokie Mazowieckie miały sporządzone metryki urodzenia (Kocoń 2002: 82).

Do tego dochodzą nazwiska osób zgłaszających się do wpisu. Najczęściej pojawiały się dane rodziców, choć zdarzały się informacje, że są to dalsi krewni lub osoby obce: położna, nauczyciel, sąsiad.

Pominałam zapisy z pobliskich wsi (było ich najwięcej z Kulesz Kościelnych i Jabłonki). Chodziło mi między innymi o zestawienie nazwisk żydowskich ze współczesnym spisem mieszkańców Wysokiego Mazowieckiego.

Kwerenda z właśnie z tych lat była podyktowana m.in. chęcią sprawdzenia, jak realizowane były wskazania, co do nadawania imion, wydane w 1928 roku. Wybrane lata obejmują stan sprzed spisu Wyznaniowej Gminy Żydowskiej w Warszawie i kilka lat po nim.

Nazwiska

Nazwisko, jako element identyfikacji, wśród Żydów polskich, pojawiło się stosunkowo późno, bo dopiero na początku XIX wieku. Nie wynikało to z ich niefrasobliwości, ale było spowodowane koniecznością przenoszenia się do różnych miast, krajów (Dacewicz 2001: 51). Nakaz sporządzania aktów stanu cywilnego

został wprowadzony przez Żydów wraz z Kodeksem Cywilnym Napoleona z 1810 r.

W wyekscerpowanym materiale na 109 zapisanych nazwisk, niektóre powtarzają się, 78 jest różnych. Wśród nich można wyróżnić z jednej strony struktury typowe dla antroponimii niemieckiej, a z drugiej słowiańskiej (najczęściej polskiej), choć mimo wszystko da się wskazać różnice, pewne osobliwości, wynikające z uwikłań semantycznych.

1. Nazwiska odapelatywne

a) motywowane nazwami zwierząt

W tej grupie znalazły się nazwiska identyczne z nazwami zwierząt, najczęściej o charakterze przezwiskowym (Abramowicz 1996: 26): *Baran*, *Chrzyszcz*, *Jeleń*, *Lew*, *Okoń*, *Wróbel*, *Skowronek*. Jednak ta grupa nie musi być tak jednoznaczna pod względem motywacji. Tak na przykład nazwisko *Baran*, odnotowane przez SEŻ 60 dopuszcza dwie interpretacje – wymienioną wyżej i wskazującą na proces metaforyzacji: 'pogardliwie o człowieku: bałwan, głupiec, dureń'. Ponadto dopuszcza się interpretację tego nazwiska jako ewokacyjnego, związanego z Biblią (Abramowicz 2002: 120). Baranowi (hebr. *ail*), zwierzęciu ofiarnemu, w związku z tym, że odegrało ważną rolę w dziejach Izraela, przypisuje się bogatą symbolikę. To właśnie krwią jagnięcia oznaczono domy Izraelitów, co pozwoliło uniknąć śmierci pierworodnych (SJI 144).

Z kolei nazwisko *Lew* ma być może źródło w rosyjskim identycznie brzmiącym imieniu (por. SEŻ 211).

Nazwa osobowa *Haze* może mieć apelatywną podstawę (: niem. *Hase* 'zając'), ale niewykluczone, że została utworzona od imienia m. *Chase* lub n. m. *Хазы* (Rosja) (por. nazwisko *Chaza* SEŻ 86). Nazwisko to pojawia się w polskiej antroponimii (SNWPU IV 76).

b) pochodne od nazw roślin i produktów z nich wytworzonych

Tutaj podstawy stanowią apelatywy zaczerpnięte z polszczyzny: *Burak*, *Sosna*, *Trzcinka* oraz z języka niem. *Wajntrob* (: *Weintraube* 'winogrono'), *Wajnberg* (: *Wein* 'wino' oraz *-berg* 'góra').

Do tej grupy należy włączyć nazwiska, będące złożeniami, zawierającymi element *-baum*, dzięki któremu są one zbliżone do patronimicznych (choć nimi nie są), gdyż mogą określać więź rodową, ale także nawiązywać do wydarzeń, symboli biblijnych (SEŻ 10). Przy okazji warto zasygnalizować interpretację nazwiska *Baum* przedstawioną przez Kaganoffa. Jego zdaniem, mimo że jest niem. ap. *Baum*, to nazwisko nie ma nic wspólnego z 'drzewem', ale stanowi formę skróconą od *Schlagbaum* 'szlaban' (Kaganoff 1977: 122).

W analizowanych dokumentach wystąpiły nazwiska: *Fenebaum*, *Tanenbaum*, utworzone od *Tenen* (: zdrobnienie od imienia męskiego *Netanael* – SEŻ 328)

i *baum*. Możliwe jest także potraktowanie tego nazwiska, jako równego apelatywowi (: niem. *Tannenbaum* 'jodła').

c) motywowane nazwami kamieni i metali szlachetnych

Do nich należą: *Bursztyń* (SEŻ 81, oprócz motywacji odapelatywnej, podaje także n. m. *Bursztyn* w Galicji), *Złotko* (: *złoto*, *złotko*).

To tego typu antroponimów trzeba zaliczyć composita, zawierające formanty niem.: *-sztejn* 'kamień' (człon *-sztejn*, podobnie jak element *-berg* 'góra' nawiązują do kamiennych tablic prawa oraz przypominają górę Synaj (SEŻ 10), *-man* 'człowiek, mąż': *Zylbersztejn* (: niem. *Silber* 'srebro') oraz *Grymsztejn* (: ap. niem. *Grün* 'zielony'), *Goldman* (: niem. *Gold* 'złoto'). Paralełą tych struktur są nazwiska z polskimi komponentami: *Srebrotów* – *Srebro* (: ap. *srebro*) i *łów* (: ap. *łowić* lub imię m. *Lowa*) (por. SEŻ 308), *Złotołów* – (: ap. *złoto*) i *łów* (: 'łowić, chwycić').

d) pochodzące od różnych materiałów

Są to antroponimy: *Szko* (: *szko*), *Żywica* (według SEŻ 363, oprócz motywacji odapelatywnej, można interpretować jako nazwisko odmiejscowe od m. *Żywicy* w Mińskim).

e) pochodne od profesji związanych z zajęciami w sygnagodze lub posługami religijnymi

Wśród nich znajdują się nazwiska, które mają etymologię hebrajską lub są tłumaczeniami na język polski.

Nazwisko *Kohn* ma źródło w apelatywie hebrajskim *kohen* 'kapłan' (SEŻ 161) (jid. *koj(h)en*), który oznaczał 'człowieka należącego do kasty ludzi, poświęconych służbie Bogu'. Kasta ta w starożytności pełniła różne funkcje w Świątyni Jerozolimskiej. Zatem nazwiska typu *Cohen*, *Kahn*, *Katz*, *Kacnelson* wskazywały początkowo na przynależność do tej wybranej grupy. Z czasem nazwiska te nosili także zwykli Izraelici (SJ I 796). Polskim odpowiednikiem omawianego nazwiska jest *Kapłan* (: *kapłan* 'duchowny; osoba wypełniająca posługi religijne').

Antroponimy *Saper*, *Sapir* jak podaje Z. Abramowicz pochodzą od ap. hebr. *sofer* 'pisarz' (SEŻ 306), nie dodaje jednak, że jest to szczególny pisarz, a mianowicie zajmujący się przepisywaniem zwojów *Tory*, wypisywaniem *mezuz*, *tefilinów*, według bardzo surowych, ściśle określonych reguł.

f) utworzone od nazw zawodów świeckich

Tutaj jest tylko jednostkowa reprezentacja: *Szyfman* (: ap. srw. niem. *schifman* 'właściciel statku, armator'), choć niewykluczone, że pochodzi od niem. n. os. *Schiffmann* (SEŻ 296).

g) motywowane słownictwem, które odnosi się do cech ludzkich, przynależności do jakiejś społeczności, określających status materialny oraz będących metaforycznymi określeniami usposobienia, zachowań człowieka

Do tego typu nazwisk zaliczymy antroponim równy ekspresywnej nazwie atrybutywnej: *Chachoł* (: w gw. kresowych 'prosty chłop, prostak' SWil I 143, gw. podl. 'pogardliwa nazwa Ukraińca, ros. *хочол* 'czub, czupryna'). To nazwisko występuje we wschodniosłowiańskim osobowym systemie nazewniczym *Хачол* (Брыла 1969: 429). Być ten sam apelatyw leży u źródeł nazwiska *Chochołowicz* bądź też pochodzi od innej nazwy pospolitej (: *chochoł*).

Funkcję nazwotwórczą pełni apelatyw odnoszący się do wrażenia zmysłowego, który zapewne jest przenośnym określeniem zachowania człowieka *Ślodki* i jego forma ż. *Ślodka* oraz *Śłodzki* (: *ślodki*).

Tutaj także znajdują się nazwiska równe nazwom pospolitym, związanym z życiem społecznym, a więc określonym statusem materialnym: *Biedak*, umiejętnością prowadzenia interesów: *Zysk*.

e) pochodne od innych apelatywów

Nazwisko *Brande* pochodzi od niem. ap. (: *Brand* 'ogień, pożar'), który zyskiwał także znaczenie metaforyczne 'miecz' z powodu lśniącej klingi (śrwniem. *brant* 'głównia, błyszczący miecz') (NG 23). Niewykluczone, że zostało ono utworzone od nazwy osobowej *Brand*, *Brandt* (SEŻ 76).

f) derywaty odapelatywne, utworzone za pomocą słowiańskich formantów *-arz*: *Biedarz* (: *bieda*), *-icz*: *Chałupowicz* (: *chałupa*), *Miechowicz* (: *miech*), *Ptasiewicz* (: *ptasiek*), *Ratuszewicz* (: *ratusz*), możliwe pochodzenie od n. m. (: *Ratusz*, por. SEŻ 278), *Sarniewicz* (: *sarna*); *-ko*: *Kiwajko* (: *kiwać się*) lub od n. m. (: *Kiwajówka* – w rejonie Sokala, por. SEŻ 174); *-ska*: *Kopytowska* (: *kopyto*).

2. Nazwiska utworzone od nazw osobowych

Jest tu nazwisko równe imieniu: *Jankiel* (: imię męskie, utworzone od biblijnego *Jakub*).

Od imienia m. utworzono antroponim *Zakim* (: *Zak* od *Zachariasz*), niewykluczone, że podstawę dał hebr. ap. *zach* 'czysty' (SEŻ 357).

Nazwisko *Szapsik* strukturą przypomina nazwę patronimiczną (: imię m. *Szeps* od *Szabsaj*, *Szabataj*) (por. SEŻ 293). Nazwiskami patronimicznymi są: *Adaszko* (: *Adam*), *Nicewicz* (: imię chrześc. *Mikołaj*) (por. NP 96), *Tomkiewicz* (: imię m. *Tomek* od *Tomasz* lub imię ż. *Tema* od *Tamar* SEŻ 330 – wtedy będzie miało charakter marytonimiczny).

Równy postaci deminutywnej imienia żeńskiego jest nazwisko *Chajka* (: *Chaja*).

Charakter marytonimiczny ma antroponim *Surawicz* (: *Sura* od *Sara*) (por. SEŻ 313).

Nazwisko *Ederman*, składające się z członu *Eder*, związanego z n. os. *Ajder* (: n. os. ż. *Eida* – św. niem. *eide* 'matka') (SEŻ 107) i formantu nazwiskotwórczego *-man* (: niem. apel. *Mann* 'człowiek, mąż'), który jest aluzją do biblijnego Adama (SEŻ 227).

3. Nazwiska równe etnonimom lub pochodzące od etników

Nazwisko *Mazur* w polskiej antroponimii znane jest już od XV wieku i oznacza 'człowieka pochodzącego z północnego Mazowsza' (NP 79). Forma *Mazur* była odczuwana powszechnie jako augmentatywna, uszczypliwa (NEtn 9), a w przypadku osoby pochodzenia żydowskiego mogła nabierać dodatkowo negatywnego zabarwienia.

Nazwisko niejednolite motywacyjnie to *Litewka*. Można uznać tę nazwę za derywat składający się etnonimu *Litwa* i sufiksu *-ka* lub równą nazwie miejscowej (: *Litewka* – potoczna nazwa wsi *Kulesze Litewka* w powiecie wysokomazowieckim) bądź, jak wskazuje Rymut, powstałą od apelatywu *litewka* 'gryka' (NP 23).

4. Nazwiska odmiejscowe

Zofia Abramowicz sytuuje je wśród *nazwisk geograficznych* i stwierdza, że ten typ nazwisk wśród Żydów białostockich był bardzo popularny, zarówno w nazewnictwie polskim, jak i niemieckim. Ponadto nazwiska geograficzne stanowiły istotny element identyfikacyjny u Żydów z powodu ich dużej ruchliwości i konieczności zmiany miejsca (SEŻ 10, Abramowicz 2002: 119).

W materiale z Wysokiego Mazowieckiego odnotowałam nazwiska, utworzone nazw miejscowości odległych od Wysokiego: *Berlinski* (: *Berlin*), *Warszawski* (: *Warszawa*), *Radulowski* (: *Radułowice* – por. NODm 160), *Szerszewicz* (: *Шершево* niedaleko Nowogrodu w Rosji – por. SEŻ 296), a także nieco bliżej położonych: *Białostocki* (: *Białystok*), *Krasnoborski* (*Krasnybor* – wieś w woj. podlaskim niedaleko Dąbrowy Białostockiej), *Suchowski* (: *Suchowola* – miasto w woj. podlaskim), *Wilamowski*, *Wilanowski* (: *Wilanowo* w gm. Mielnik, woj. podlaskie lub *Wilanowo* kilka wsi w różnych częściach Polski – por. NP. 681), *Wyrzykiewicz* (: *Wyrzyki* – kilka wsi w woj. mazowieckim, por. NP 711), *Zarębski* (: *Zaręby* – wsie w woj. mazowieckim, podlaskim). Pojawiło się nazwisko równe nazwie miejscowej *Choroszcz* (: *Choroszcz* – miasto pod Białymstokiem).

Nazwisko *Rozenberg* Z. Abramczuk traktuje jako równe nazwie miejscowej *Rosenberg*, pojawiającej się w różnych miejscach Europy (SEŻ 284).

Wśród nazw odmiejscowych, jak widać, wystąpiły nazwiska na *-ski*, chętnie przejmowane przez Żydów, bo kojarzone były z kulturą szlachecką. Jednak osobliwość tych nazwisk polega na tym, że urabiano je nie tylko od nazw małych miejscowości, ale także dużych miast w Polsce i Europie (Abramowicz 2002: 120).

5. Nazwiska o niejasnej etymologii

Trudną do ustalenia motywację mają nazwiska *Jendak*, *Nieuchowicz*, *Nejnsz*, *Nimik*, *Prznagiel*, *Trznagiel*, – nie podają ich SEŻ ani SNWPU. Niejednoznaczna etymologia występuje w trzech nazwach osobowych: *Piekow*, *Racki*, *Toczniwicz*.

Piekow – jeśli uznać tę nazwę za derywat sufiksalny, to składałaby się on z elementu (: *piek* ?) i sufiksu *-ow*, który tworzy nazwiska od innych nazwisk charakteryzujących, odetnicznych, odzawodowych, patronimicznych. Ten formant był na przykład produktywny w antroponimach kresów południowo-wschodnich (Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998: 188), na Podlasiu w XVI w. tworzył liczne formacje patronimiczne (Citko 2001: 72).

Racki – może pochodzi od n. miejscowej *Race* (Sejneńszczyzna) (SEŻ 275) lub od imienia ż. *Racel* (: *Rajca*) (l. c. 274), bądź ap. (: jid. *raz* 'szczur', śrwniem. *ratz* 'ts.') (l. c. 274). Nazwisko *Racki*, jako odmiejscowe podała L. Citko w omówieniu nazewnictwa osobowego północnego Podlasia w XVI w. (Citko 2001: 88).

Toczniewicz – jeśli wziąć pod uwagę serię nazwisk typu *Toczycki*, *Toczyski*, *Toczyłowski* (SHNOB II 144), to omawiane nazwisko ma w podstawie ap. *toczyć*, *toczek* lub ukr. *toczka*. Jednak trudno przypuszczać, że nazwiskotwórczy formant *-ewicz* został, aż tak rozszerzony.

Imiona

Nadawanie imion w żydowskim kręgu kulturowym jest kwestią niezwykle interesującą. Tradycja nakazywała, aby nadawać imiona po zmarłych krewnych. Jeśli nie było odpowiedniej osoby krewnej, to należało nazwać dziecko imionami patriarchów, u chłopców *Abraham*, *Aron*, *Izak*, *Mojżesz*, u dziewcząt *Lea*, *Rachela*, *Rebeka*, *Sara* (IŻ 2002: 11).

Żydzi mieli dwa sposoby imiennej identyfikacji – jedno „święte”, używane przy obrzędach i aktach religijnych, drugie „przydane” było używane w życiu codziennym (IŻ 2002: 22). Podwójne imiona, a więc potoczne i „uświęcone” nosiła część kobiet, jednak bardziej niż wśród mężczyzn większą popularnością cieszyły się były wśród nich imiona „codzienne”.

Według opinii M. Feldsteina (wiceprezesa Zarządu Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie w okresie międzywojennym) niezależnie, gdzie Żyd mieszka, powinien nosić żydowskie imię (IŻ 2002: 27). Jednak ten postulat miał charakter tylko życzeniowy. Powszechną praktyką było bowiem wpisywanie jako oficjalnych, form zdrobniałych lub odbiegających od czysto żydowskiego nazewnictwa. Reakcję na takie zniekształcenia stanowiło ogłoszenie w 1928 r. spisu ponad tysiąca imion żydowskich i ich odmian, w tym 625 męskich i 429 kobiecych – 417 poprawnych i 637 „skażonych” (IŻ 1928). Spis ten miał charakter normatywny.

Poddałam analizie imiona dzieci, których urodzenie zgłoszono w latach 1926, 1936, 1939. Wśród nich są pierwsze i drugie imiona.

Spośród imion męskich najczęściej powtórzyło się *Chaim* (6 razy), następnie *Aron*, *Hersz*, *Szloma* (po 3 razy). Jeśli chodzi o imiona żeńskie, największą frekwencję miały *Sora* (6 razy), poza tym *Chana* (5), *Fejga*, *Rywka*, *Sara* (4), *Chaja*, *Leja* (3).

W tym zbiorze odnotowałam także formy niezalecane przez spis, z 1928 r. a także w dokumentach z 1936 i 1939 r. Zapewne na taki stan miała wpływ sytuacja, którą zasygnalizowałam na wstępie, a mianowicie, wpisy robiono kilka, a nawet kilkadziesiąt lat po urodzeniu dziecka. Jednak nawet i u osób urodzonych w latach trzydziestych zdarzają się imiona nieoficjalne. Te odstępstwa to zdrobnienia oraz przekształcenia, będące wynikiem adaptacji do fonetycznego systemu słowiańskiego. W niektórych wypadkach należałoby chyba wskazać na błąd pisarski.

Postaci zdrobniałe od imion żydowskich zawierają formant słowiański *-ko*: *Berko* (: *Ber*, które także pojawia się w aktach), *Herszko* (: *Hirsz*), *Icko* (: *Ichak*), *Jankiel* (: *Jakow*, *Jaków*), *Judko* (: ?), *Lejbko* (: *Lejb*, *Lew*), *Szamko* (: *Szamaj*) oraz z niemieckim sufiksem deminutywnym *-el*: *Josiel* (: *Josef*, *Józef*), *Judel* (: *Jehuda*).

Pewnym przekształceniom fonetycznym lub zniekształceniom graficznym (wobec wskazań i zapisów ze spisu z 1928 r.) uległo kilkanaście imion: męskich – *Abe* (: *Aba*), *Boruch* (: *Baruch*), *Efroim* (: *Efraim*), *Hersz* (: *Hirsz*), *Izrael* (: *Israel*), *Kielman* (: *Kalman*), *Mojsze* (: *Mosze*), *Mordchaj* (: *Mardechaj*), *Nyson* (: *Nisan*), *Szloma* (: *Szlome*), *Zawel* (: *Zanwel*); żeńskich – *Alta* (: *Alta*), *Basia* (: *Basja*, *Batja*), która jest równa formie polskiego zdrobnienia imienia *Barbara*, *Chasza* (: *Chasia*), *Dwejra* (: *Dwora*), *Dyna* (: *Dina*), *Fajba*, *Fejga* (: *Fajga*), *Fradla*, *Frejda* (: *Frajda*), *Gołda* (: *Golda*), *Leja* (: *Lea*), *Sara* (: *Sora*), *Szosia* (: *Sosia*), *Tojba* (: *Taub*), *Zelda* (: *Zelda*).

Hebrajskie *hannah* (Abramowicz 2002a) w aktach wysokomazowieckich wystąpiło jako *Chana*, *Chasza*; hebr. *Miriam* jako *Marim*, *Marym* oraz w zesławizowanej postaci *Masza*.

Większość imion w omawianych dokumentach, to nazwy zaczerpnięte od postaci występujących w Nowym Testamencie, a więc:

Aaron (: hebr. *ahārōn* ‘oświecony, wywyższony’) (STN 21).

Abraham (hebr. *Abrām* ‘ojciec wzniosły’, *Abraham* ‘ojciec wielu narodów’; *ab* ‘ojciec’, *hamon* ‘mnóstwo, wiele’) (SNT 22).

Baruch (: hebr. *Barux*, *barux* ‘błogosławiony, pochwalony’, jid. *Borekh*). W Biblii był sekretarzem proroka Jeremiasza (NJud 7).

Dwejra (im. bibl. *Debora* ‘prorokini, żona Lappidota’ SEŻ 105, Malec 357).

Efraim (: hebr. *’eph’rajim* ‘bardzo urodzajny’). W Biblii był synem Józefa (Malec 1994: 296).

Enoch (: hebr. *Hanok* ‘poświęcenie’ STN 38, *chănōkh* ‘konsekrowany, uświęcony’ Malec 1994: 212). W Biblii (*H)enoh* był patriarchą.

Estera (gr. *Ester*, hebr. *Hadessa*, od *hades* ‘mirt’, pers. *Stareh*, *Ester* ‘gwiazda’) (SKon 64).

Izrael (: hebr. *Israel* ‘Żyd; państwo Izraela, lud Izraela; od hebr. *ja far* ‘prosto, uczciwie’ i *El* ‘Bóg’). Imię to tłumaczone jest jako ‘Bóg walczy’ lub ‘ten, który walczy’

z Bogiem'. W Biblii to późniejsze imię Jakuba i narodu, który od niego pochodzi (NJud 10).

Jonasz (: hebr. *Jonah* 'gołąbica, gołąbek') (STN 53).

Jakub (: hebr. *Ja'akob*, skrót od aram. *Ja'akob-El* 'Bóg osłania; Bóg chroni' wg STN 48 etymologia niejasna, może być także od hebr. *akab* 'ten, który pozbawia (dziedzictwa)' l. c. 48).

Nachum (: hebr. *Nahum* 'pocieszyciel', skrót od *Nechemiah* 'Jahwe pociesza' (STN 69).

Natan (: hebr. *Netanja* 'Jahwe dał; podarunek Jahwe') (STN 70).

Rachel – (hebr. *Raxel*, *raxel* 'owca', jid. *Rokhl*). W Biblii była ona żoną Jakuba (NJud 15).

Samuel (hebr. *Szemuel* 'imię Boga' lub 'jego imieniem jest *El* (Bóg)' (SKon 376).

Sara (: hebr. *Sarah*). W Biblii była ona przyrodnią siostrą i zarazem żoną Abrahama.

Izajasz nazwał ją matką narodu izraelskiego. Sara została też postawiona żonom za wzór posłuszeństwa względem męża (SKon 317).

Hebrajskie pochodzenie ma imię *Małka* (: hebr. *malka* 'królowa', jid. *Malke*, *malke* 'królowa') (NJud 13).

Z jidysz pochodzą imiona, wymienione w omawianych dokumentach *Hersz* (: *Hirsch*), *Leib*, *Lejbko* (: *Lejb*), *Wolf*. Przyjmuje się, że powstały one z symbolicznego rozumienia błogosławieństwa Jakuba, który nadał swoim dzieciom różne przezwiska: Naftali nazwał lanią w jid. *Hirsch* (: niem. 'jeleń'), *Juda* lwem (: jid. *Lejb*, *Lew* 'lew'), *Beniamina* – wilkiem (: jid. *Wolf* 'wilk') (Abramowicz 2002a).

Pochodzenie jidyszowe mają także imiona utworzone od nazw zwierząt: *Ber* (: niem. *Bär* 'niedźwiedź'), *Cywja* (: *Cywia* 'gazela'), *Debora* (: 'pszczoła'), *Fejga* (: *Fejgel* 'ptak'), *Tauba* (: 'gołąbka'), roślin: *Bluma* (: 'kwiat'), kamieni szlachetnych: *Gołda* (: *Golde* 'złota'), *Perla* (: *Perel* 'perła').

Niektóre imiona wiążą się z pewną tradycją, która wytworzyła się w niektórych diasporach. Mianowicie wytworzył się zwyczaj zamiany imienia chorego (nadanego po przodkach) na inne, dające nadzieję na uzdrowienie. Do takich zaliczymy *Chaim* 'życie', *Josiel* (: *Iosif* 'dodaj, tzn. lat życia') (Abramowicz 2002a).

Niektóre imiona uległy znacznym przekształceniom, z powodu wielu mediów, jakim były rozmaite języki, przez które trafiło do imiennictwa żydowskiego. Tak więc imię *Frajda*, w omawianych dokumentach występujące w wariantach *Fradla*, *Frejda*, pochodzi od niem. n. os. *Freude*, które prawdopodobnie zostało utworzone jako odpowiednik męskiego hebr. im. *Simxa* (: hebr. *Simxa* 'radość, uroczystość'). Imiona *Fradla*, *Frejda* to przekształcenie niem. *Freude* 'radość' (Abramowicz 1993: 239).

Żeńska nazwa osobowa *Fejga* stanowi modyfikację niem. apelatywu *Feige* 'figa' (Abramowicz 1993: 239).

Imię *Fiszel* bezpośrednio łączy się z niem. *Fischel*. Najwcześniejszą formą była n. os. *Fischlin*, które stanowi zdrobnienie od *Fisch*, tradycyjnego symbolu rodu *Efraima* (: niem. *Fischlein*, śrwniem. *vischlîn* 'rybka') (NJud 9).

W imionach kobiecych uwidacznia również tendencja do używania imion skróconych i deminutywnych, będących zapożyczeniami. Stąd obecność nazwy *Basia*, która może być zdrobnieniem od polskiego imienia *Barbara* lub hebr. *Bajtla* (: hebr. *bat-jah* ‘córnka Jahwe’) (Abramowicz 1993: 241).

Analiza nazwisk zawartych w wysokomazowieckich księgach urodzeń Żydów z różnych lat dwudziestolecia międzywojennego pozwala stwierdzić znaczny stopień asymilacji antroponimów w zakresie nazwisk, a właściwie brak osobnego, żydowskiego systemu nazwiskotwórczego, choć jak zaznaczyłam na wstępie, zaznaczają się pewne osobliwości (np. nazwiska od nazw dużych miast – *Berlinski*, *Warszawski*, nazwiska o charakterze życzeniowym – *Zysk*, *Złotołów*).

Repertuar nazwisk jest typowy, dla regionu północno-wschodniego, gdyż większość z nich była znana wśród Żydów białostockich, niekiedy w nieco innej postaci fonetycznej (SEŻ, a także Dacewicz 2001 nie podają jedynie antroponimów *Chrzyszcz*, *Fenebaum*, *Chachoł*, *Nejnsz*, *Nicewicz*, *Nieuchowicz*, *Nimik*, *Piekow*, *Prznagiel*, *Radułowski*), a niektóre z nich występują w polskim systemie nazewniczym.

W związku z tym, że imiona wyraziście, w sposób bezpośredni wiązały się z praktykami religijnymi, wierzeniami, chęcią przyniesienia dobrej wróżby dlatego chłopcy otrzymywali imiona od nazw zwierząt, symbolizujących siłę, potęgę, odwagę (*Lejb*, *Hersz*, *Herszko*, *Wolf*), a dziewczynki – utworzone od nazw zwierząt symbolizujących pracowitość, wdzięk itd. (*Cywja*, *Tauba*).

Właśnie imiona kontynuują dawne tradycje kulturowe, z pietyzmem utrzymywane przez naród przez wiele wieków żyjący w diasporze. Zapewne dlatego ta warstwa nazewnictwa osobowego Żydów w jednej z miejscowości podlaskich nie uległa wpływom innych języków, w tym polonizacji (poza jednostkowymi przypadkami).

Literatura

- Abramowicz 1993 – Z. Abramowicz 1993, *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885–1985)*, Białystok.
- Abramowicz 1996 – A. Abramowicz 1996, *Nazwiska Żydów Białostockich*, [w:] *Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, J. Dumy, Warszawa, s. 21–30.
- Abramowicz 2002 – Z. Abramowicz 2002, *Rodzime i obce w antroponimii Żydów białostockich*, [w:] *Wielojęzyczność i wielokulturowość na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, Białystok, s. 116–122.
- Abramowicz 2002a – Z. Abramowicz, *Antroponimia Żydów białostockich jako zwierciadło kultury i historii narodu*, [w:] <http://hum.uwb.edu.pl/zjabram4.htm> (udostępniona 27.05.2002 r.)
- Бірыла 1969 – М. В. Бірыла 1969, *Беларуская антрапанімія*, Мінск.
- Citko 2001 – L. Citko 2001, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok.

- ETŻ – A. Unterman 1994, *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa.
- IŻ 1928 – *Spis imion żydowskich* 1928, Warszawa.
- IŻ 2002 – *Imiona przez Żydów polskich używane* 2002, Kraków.
- Jemielity 2001 – W. Jemielity 2001, *Ośrodki religijne i ludność wyznania możeszowego we wschodni rejonie Królestwa Polskiego*, Łomża.
- Kaganoff 1977 – B. C. Kaganoff 1977, *A Dictionary of Jewish Names and their History*, New York.
- Kocoń 2002 – L. Kocoń 2002, *Ludność żydowska w regionie łomżyńskim wieku XIX–XX w.*, [w:] *Żydzi i stosunki polsko-żydowskie w regionie łomżyńskim w XIX i XX wieku*, Łomża, s. 79–85.
- Kocoń 2004 – L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne Starostw z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego (1944–1950). Część II*, [w:] *Studia Łomżyńskie*, pod red. M. Gnatowskiego, t. XV, Łomża, s. 191–234.
- Kryński 2003 – J. Kryński 2003, *Wysokie Mazowieckie. Rola inteligencji w tradycji i historii „małej ojczyzny”*, [w:] *Miasta i miasteczka w regionie łomżyńskim w XIX i XX wieku*, pod red. A. Dobrońskiego, Łomża, s. 164–174.
- Malec 1994 – M. Malec 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków.
- Mroczek 1982 – J. S. Mroczek 1982, *Zambrów. Zarys dziejów*, Białystok.
- NEtn – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych. Część 4. Nazwy osobowe pochodzące od etników* 1997, oprac. E. Supranowicz, Kraków.
- NG – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych. Część 5. Nazwy pochodzenia niemieckiego* 1997, oprac. Z. Klimek, Kraków.
- NJud – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych. Część 7. Nazwy osobowe Żydów* 2002, oprac. M. Sitarz, Kraków.
- NOdm – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych. Część 3. Odmiejscowe nazwy osobowe* 1997, oprac. Z. Kaleta, Kraków.
- NP – K. Rymut 2001, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. II, Kraków.
- SEŻ – Z. Abramowicz 2003, *Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich*, Białystok.
- SHNOB – Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV – XVII w.)* 1997–1998, t. I–II, Białystok.
- SJ – *Słownik judaistyczny. Dzieje. Kultura. Religia. Ludzie* 2003, oprac. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, t. 1–2, Warszawa.
- SKon – *Słownik-konkordacja osób Nowego Testamentu* 1991, oprac. Pius C. Bosak, Poznań.
- SKon II – Pius C. Bosak 1995, *Kobiety w Biblii. Słownik-konkordacja*, Poznań.

- SNT – R. Zarębski 2005, *Słownik nazw osobowych w polskich przekładach Nowego Testamentu*, Łódź.
- SNWPU – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych 1992–1994*, wydał K. Rymut, t. I–X, Warszawa.
- SWil - *Słownik języka polskiego*, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę i innych, t. 1–2, Wilno 1861.
- USC WM – dokumenty udostępnione przez Urząd Stanu Cywilnego w Wysokiem Mazowieckiem.
- Tomaszewski 1990 – J. Tomaszewski 1990, *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa.
- Wincenciak 1989 – W. Wincenciak 1989, *Powiat wysokomazowiecki w początkach II Rzeczypospolitej*, Łomża.
- Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998 – E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska 1998, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa.

Skróty

ap.	– apelatyw
aram.	– aramejski
bibli.	– biblijne
gw.	– gwarowe
hebr.	– hebrajski
im.	– imię
jid.	– jidysz
l. c.	– loco citato (dzieło cytowane)
m.	– męski
niem.	– niemiecki
n. m.	– nazwa miejscowa
n. os.	– nazwa osobowa
per.	– perski
podl.	– podlaski
śrwniem.	– średnio-wysoko-niemiecki
ż.	– żeński